

Op de schouders van...

... John Dewey

'If I have seen further, it is by standing on the shoulders of giants' (Isaac Newton, 1676). Wanneer je de traditie kent waarin je staat, zie je meer. Dit geldt ook voor professionals die met het jonge kind werken. Op welke onderwijstheorieën berust jouw werk? Aan welke pedagogen ben jij schatplichtig? Op wiens schouders sta jij? In deze serie geven we je de woorden om je werk van vandaag te kunnen beargumenteren. Deze keer: John Dewey.

Joop Berding

(www.joopberding.nl) is pedagoog en auteur van een groot aantal boeken en artikelen over opvoeding en onderwijs. Hij is lid van de Adviesraad van het Bureau Kwaliteit Kinderopvang

Dewey werd in 1859 geboren in een protestants middenstandsgezin in de Amerikaanse staat Vermont. Na de middelbare school ging hij filosofie studeren, promoveerde en werd daarna leraar op een middelbare school. Rond 1890 gonsde het in de Verenigde Staten van de debatten over opvoeding en onderwijs. Dewey was daar zeer in geïnteresseerd. Hij was bekend met de theorie en praktijk van verschillende Europese pedagogen: Friedrich Fröbel, van de Kindergarten en het speelmateriaal, Johann Heinrich Pestalozzi, die bekend werd met zijn doe-school, en Johann Friedrich Herbart, die een leersysteem voor de lagere school bedacht. Maar hun volgelingen

gingen er te star mee om. Daarop kwam een reactie. Dewey kreeg in 1894 de kans een experimentele lagere school te openen aan de Universiteit van Chicago. Hij noemde die de 'laboratoriumschool', omdat hij er allerlei nieuwe leerinhouden en leervormen wilde uitproberen. Hij wilde af van de losse vakken en lessen en het onderwijs verbinden met het 'echte' leven. Hij gebruikte wel Fröbel-materiaal, maar veel vrijer: de kinderen konden er echt mee spelen en bouwen. Het experiment was van invloed op de filosofie van Dewey, hij bedacht een

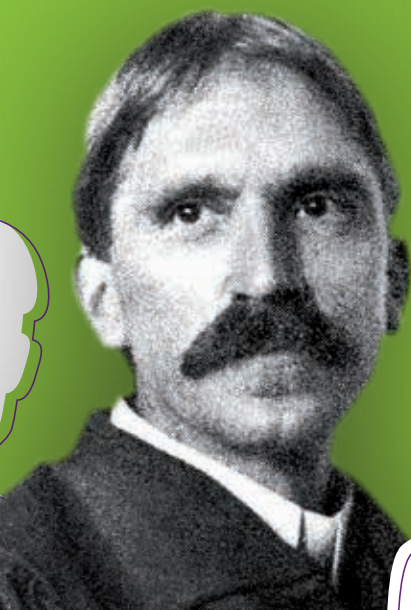

• Wilbert van Woensel

John Dewey vond spel heel belangrijk: het stelt het kind in staat om op een vrije manier de wereld te verkennen en zichzelf te ontwikkelen en te leren kennen

Wie was Dewey?

John Dewey was een Amerikaanse filosoof en pedagoog die leefde van 1859 tot 1952. Rond 1900 was hij een van de grote onderwijsvernieuwers. Hij was geïnspireerd door Europese pedagogen als Friedrich Fröbel en Johann Heinrich Pestalozzi en paste hun ideeën aan de moderne tijd aan. In Chicago opende hij een experimentele lagere school, de 'laboratorium-school'. Hij werd over de hele wereld bekend als 'progressief' pedagoog en is verwant aan de reformpedagogen in Europa.

In de praktijk: werken met echte materialen

Constructiewerk brengt kinderen in contact met een grote variëteit aan materialen en manieren van werken, maar nog belangrijker: ze leren er meer van dan van symbolische oefeningen, zowel intellectueel als waar het gaat om samenwerking. Het hoeft ook niet in één keer perfect te zijn, het gaat er vooral om dat kinderen zelf iets proberen. De juiste volgorde is dus: eerst de kinderen aan het werk om ervaringen op te doen en dan samen nagaan tot welke kennis dit heeft geleid en wat de volgende stap zou kunnen zijn. Kunnen – kennen, in die volgorde.

manier van denken die hij 'pragmatisme' noemde. Het gaat er steeds om wat mensen, óók kinderen, praktisch doen, hoe hun 'levensvorm' eruitziet. In die levensvorm doen mensen aan allerlei activiteiten mee (Dewey noemt dat 'participatie') en ze praten daar ook met elkaar over (wat Dewey 'communicatie' noemt). Door participatie en communicatie creëren mensen met elkaar een gemeenschap, een manier van leven ('way of life'). Dat gemeenschappelijke is voor Dewey heel belangrijk, hij ziet er de kern van de democratie in. Mensen stemmen hun handelen voortdurend op elkaar af, in het besef dat je het in je eentje nooit redt, maar ook dat je veel van anderen kunt leren. Ook voor opvoeding en onderwijs zijn participatie, communicatie en democratie de kernbegrippen. Door kinderen aan allerlei activiteiten te laten meedoen en daarover met hen te praten, ontwikkel je hun gevoel voor het gemeenschappelijke en voor het belang van het afwegen van verschillende belangen. Deze stroming kreeg veel invloed, binnen en buiten de Verenigde Staten.

Na het experiment ging Dewey als hoogleraar filosofie werken aan de Columbia Universiteit in New York. En dat bleef hij doen tot aan zijn dood in 1952 op de gezegende leeftijd van 92 jaar. Hij schreef ontzettend veel en op veel verschillende gebieden: niet alleen over filosofie en pedagogiek, maar ook over psychologie, sociologie, politiek en ethiek. Zijn beroemdste pedagogische boek is *Democracy and Education* (Dewey, 1916). Ook was hij maatschappelijk en politiek actief, hij richtte een vakbond op en een politieke partij, schreef veel ingezonden brieven en hield lezingen. Ook deed hij internationaal onderzoek naar het onderwijs, bijvoorbeeld

in Rusland en Turkije. In Nederland werd hij op kleine schaal bekend, onder andere door het boek dat Cornelia Philippi-Siewertsz van Reesema direct na de Tweede Wereldoorlog schreef: *Pioniers der volksopvoeding* (Philippi-Siewertsz van Reesema, 1949). Daarin was ze heel positief over Deweys pedagogische aanpak. Zijn ideeën braken toch niet door in ons land en dat had vooral te maken met de verzuiling van die tijd (katholieken, protestants-christelijken, enzovoorts). Men vond dat Dewey te weinig aansloot bij het christelijke karakter van Nederland en van ons onderwijs. Pas in de jaren '80 werden zijn ideeën weer opgepikt en is er veel aandacht voor zowel de filosofie als de pedagogiek van Dewey.

Het jonge kind toen

Net als Fröbel en andere pedagogen had Dewey veel oog voor het jonge kind. Volgens hem komen kinderen met een bepaalde bagage ter wereld: ze willen ontdekken, uitvinden en experimenteren en communiceren met anderen. Kinderen zijn

Het onderwijsconcept van John Dewey was gericht op zelf doen, samen doen, dingen maken, erover praten en nadenken over wat je hebt geleerd en wat je ervan vindt

van nature heel actief en dat is een belangrijk uitgangspunt voor opvoeding en onderwijs. Deze bagage is het startpunt van de ontwikkeling van kinderen en hierin ligt een belangrijke taak voor de opvoeders, in eerste instantie de ouders, later groepsopvoeders en leerkrachten. Kijk en luister goed naar wat het kind aan het doen is en sluit daarbij aan. Geef zo nodig richting en sturing, maar maak het allemaal niet te formeel, houd het speels. Dewey vond het spel van het kind ongelooflijk belangrijk. Het stelt het kind in staat om op een vrije manier de wereld te verkennen en zichzelf te ontwikkelen en te leren kennen. Spel heeft volgens Dewey geen 'nut', dat wil zeggen: het heeft geen ander doel dan zichzelf. Je hoeft er bijvoorbeeld niet aan te verdienen, het heeft geen economische waarde. Spel is de omgeving waarin het kind woont, zegt Dewey. Daarmee bedoelt hij dat het spel helemaal bij het kind hoort en dat het zich daarin kan manifesteren. Overigens wijst Dewey ook op een gevaar van spel: omdat spel deels imitatie is, kunnen kinderen er ongewenst gedrag van volwassenen in nadoen. Denk aan schelden of (seks)stereotypische rolverdelingen. In zijn experimentele school voegde Dewey na een tijdje een kleutergroep toe. Hij wilde uitzoeken hoe informeel en vrij leren in zijn werk gaat. De kinderen kregen ontwikkelingsmateriaal, maar hoe ze ermee moesten omgaan, lag niet vast. Ze kregen ook dingen uit het echte leven: echte bezems, echte potten en pannen, geen namaak. Er was een kring – die was er bij Fröbel

ook en die had een sterke symbolische waarde – die werd gebruikt om ervaringen uit te wisselen. Kinderen doen door de dag heen ontzettend veel ervaringen op, ze proberen van alles uit en kijken wat er dan gebeurt. Die ervaringen waren het startpunt. Ze kregen betekenis door er met elkaar over te praten. Dewey probeerde zijn lagere school op dezelfde informele manier te laten werken als de kleuterafdeling. Daar was het iets moeilijker, omdat hij met vakken (leerstof) te maken had. Toch kwam hij een heel eind. Zo liet hij de kinderen met thema's werken (zeer vernieuwend voor die tijd!): denk aan samen een huis bouwen, zelf kleding maken en aandoen bij een toneelvoorstelling en het nabouwen van de stad met hout, klei, enzovoorts. Kinderen maakten kennis met veel verschillende materialen die ze steeds zelf moesten verwerken (dus niet erover lezen in een boek). Het hele onderwijsconcept was gericht op de volgende activiteiten: zelf doen – samen doen – dingen maken – erover praten en nadenken over wat je hebt geleerd en wat je ervan vindt.

Het jonge kind nu

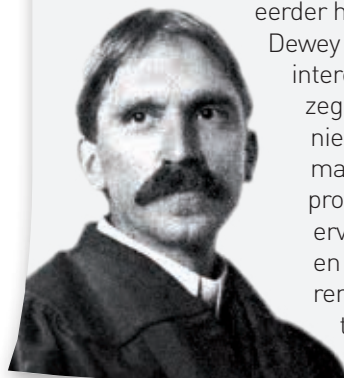
Dewey was een van de 'kampioenen' van het vrije, informele kinderspel. Hij zette het spel op de agenda en dat in een tijd, iets meer dan eeuw geleden, dat er al steeds meer aandacht kwam voor formeel leren, vooral rekenen en taal en een diploma halen (kwalificatie). Scholen begonnen steeds meer te lijken op fabrieken waar kinderen doorheen moesten, kennis ingegoten kregen

In de praktijk: het kind als nieuwkomer

en als min of meer kant-en-klare producten de maatschappij in konden. Dewey verzette zich tegen deze manier van denken en werken. Hij zag de school, ook de kleuterafdeling, veel meer als een organisch geheel. Kinderen waren geen 'objecten' die net als vaten moesten worden gevuld met kennis, maar als personen-in-wording, als 'subjecten' die zelf ook iets kunnen en willen (en soms geen zin hebben of weerstand bieden). Opvoeding en onderwijs zijn grillige processen, geen rechte lijn van A naar B. Dat is het mooie en interessante ervan en volgens mij iets wat ook elke ouder, opvoeder of leerkracht weet. In onze tijd zijn we soms geneigd wel zo snel mogelijk met kinderen onze doelen te willen behalen. Dewey maakt duidelijk dat je zo veel doelen kunt stellen als je wilt: het is uiteindelijk het kind zelf dat zich moet vormen. Als opvoeder of leerkracht kun je aan allerlei voorwaarden werken: goed materiaal, een ordelijke en tegelijk 'open' omgeving, een balans tussen veiligheid en risico's en er zelf zijn als persoon. Maar dat is nog geen garantie dat het allemaal soepel verloopt. Dewey zag als pedagoog heel goed dat er de hele dag van alles rondom kinderen gebeurt dat deels een positieve, deels een negatieve invloed op hen heeft. De leidende vraag moet zijn: hoe kunnen we de ontwikkeling van het kind bevorderen, zodat het uiteindelijk een zelfstandig mens wordt die zijn plek te midden van andere mensen kan gaan innemen? Op school kunnen we dat al een beetje oefenen. We brengen kinderen in contact met allerlei begrippen, regels en manieren van werken, we laten ze kennismaken met materialen, we praten veel met ze over betekenissen en op die manier groeien ze. Dat kan alleen als er ruimte is, zowel fysiek als psychologisch. De kindertijd en de activiteiten van kinderen zouden vrij moeten zijn van de overmaat aan prestatiedruk en 'opbrengsten' zoals we nu de trend zien. Een pleidooi dus om de opvang van en het onderwijs aan jonge kinderen in de 'luwte' te houden, niet in de werelwind van 'nuttigheid' en economie.

Dewey nu

Er zijn in de opvoeding en in het onderwijs van vandaag weinig vaste ankerpunten meer. We zullen het zelf moeten doen. De verleiding is groot om ons vast te klampen aan een van twee polen: óf we timmeren het onderwijs helemaal dicht met leerstof en methodes en meten systematisch de resultaten en opbrengsten óf we laten alle structuur en inhoud los en stellen 'het kind' centraal dat het vervolgens mag uitzoeken. Beide uitersten zijn pedagogisch ongewenst en waarschijnlijk ook onmogelijk te realiseren. Dewey laat zien dat een dergelijke, geforceerde keuze ook helemaal niet nodig is. Hij maakt duidelijk dat wat wij 'leerstof' noemen – denk aan de vele vak- en vormingsgebieden, van muziek tot wiskunde en van geschiedenis tot taal – berust op menselijke

'Elk individu dat deze wereld betreedt, is een nieuw begin; het universum zelf maakt als het ware een nieuwe start in hem en probeert iets te doen, al is het op kleine schaal, dat het nog nooit eerder heeft gedaan' (Dewey, 2011a). En, voegt Dewey daaraan toe: 'Ik ben altijd geroerd door de interesse in kleine kinderen, in wat ze doen en zeggen' (Dewey, 2011b). Kinderen brengen iets nieuws, iets 'fris' in de wereld, een 'nieuwe manier om de wereld te ervaren'. Kun je als professioneel opvoeder, met misschien al veel ervaring, nog steeds zo naar kinderen kijken en luisteren? En kun je je werk zo organiseren dat dat nieuwe ook de kans krijgt om zich te manifesteren en te ontwikkelen?

ervaringen. En hij maakt duidelijk dat ook kinderen ervaringen hebben, deels dezelfde ervaringen als vele generaties voor ons hadden en die tot zo'n overweldigend bouwwerk van kennis en inzichten hebben geleid. Wanneer we de activiteiten van kinderen en de ervaringen die zij daarin opdoen als startpunt nemen (startpunt, niet het eindpunt dus!), kunnen we van daaruit met hen op weg naar wat ze uiteindelijk aan kennis, inzichten en attitudes nodig hebben om als volwassene hun plek in de wereld te kunnen innemen. Dewey is dus typisch de pedagoog van de 'middenweg': kinderen groeien 'aan' de cultuur waarmee we ze laten kennismaken. Dé cruciale pedagogische vraag is dan ook: wat vinden wij, als huidige generatie, van waarde om kinderen inderdaad mee in contact te brengen? ●

Hoe zie jij het gedachtegoed van John Dewey terug in jouw onderwijs? Wat leveren de uitgangspunten van Dewey op voor jouw kijk op onderwijs aan het jonge kind? Deel je gedachten met ons! Mail je ervaringen naar: hjk@thiememeulenhoff.nl.

Leestips

- Berding, J. (2018). "Ik ben ook een mens." *Opvoeding en onderwijs aan de hand van Korczak, Dewey en Arendt*. Culemborg: Phronese.
- Miedema, S. & Berding, J. (2018). John Dewey (1859-1952). Pedagoog van participatie en democratie. In T. Kroon & B. Leveering (red.), *Grote pedagogen in klein bestek* (pp. 97-102). Amsterdam: SWP.

Literatuur

- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. New York, NY: Macmillan.
- Dewey, J. (2011a). Spel en werk in het curriculum. In J. Berding (red. en vertaling), *John Dewey over opvoeding, onderwijs en burgerschap. Een keuze uit zijn werk* (pp. 102-112). Amsterdam: SWP.
- Dewey, J. (2011b). Constructie en kritiek. In J. Berding (red. en vertaling), *John Dewey over opvoeding, onderwijs en burgerschap. Een keuze uit zijn werk* (pp. 184-192). Amsterdam: SWP.
- Philippi-Siewertsz van Reesema, C. (1949). *Pioniers der volksopvoeding*. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.

Maak jij al gebruik van HJK's digitale archief?

Meer dan
1.000
artikelen!

Als HJK-abonnee heb je onbeperkt toegang tot alle artikelen die sinds 2005 gepubliceerd zijn. Via ons digitale archief. Wanneer en waar je maar wilt. Via pc, laptop, tablet of mobiel.

Toegang krijgen tot HJK's digitale archief is heel makkelijk. Gebruik hiervoor de toegangscode die je iedere maand via mail ontvangt. Deze code staat ook in de inhoudsopgave van het blad vermeld.

Als abonnee heb je onbeperkt en kosteloos toegang. Wanneer, waar en hoe je maar wilt

HJK's digitale archief biedt een schat aan informatie (meer dan 1.000 artikelen)

Zoeken kan op artikel, jaartal, categorie en trefwoord

Benut je abonnement optimaal

Nieuwsgierig geworden? Zelf ervaren? Ga naar: www.hjk-online.nl/archief